

Od Redakcji

Motyw wiodący obecnego zeszytu określa tematyka konferencji „Literatura staropolska. Czytanie tekstów, historia i kultura” zorganizowanej w Pobierowie jesienią 2017 roku. Obok prac stanowiących pokłosie tego spotkania (rozprawy Pawła Bohuszewicza, Dariusza Dybka, Adama Krawca, Michała Kurana, Radosława Rusnaka i Witolda Wojtowicza) publikujemy także inne studia bliskie wiodącym wątkom tematycznym, które wyznacza tytuł tego tematycznego zeszytu. Prace te dopełniają treściowo obecny zbiór, wprowadzając wątki, jakich nie podjęli referenci z Pobierowa. Chodzi zwłaszcza o ściśle związane z kręgiem duchowości i dydaktyki katolickiej regionalizm, konceptyzm i dramat (Aleksandry Goszczyńskiej, Marioli Jarczykowej, Magdaleny Kuran, Małgorzaty Mieszek i Anny Nowickiej-Struskiej). Dołączone studia pozwalają pełniej ukazać, jak rozległym zagadnieniem są staropolskie historia i kultura uobecniające się w formie literackiego pokłosia.

Zgromadzone teksty rozmieściliśmy w trzech działach. W pierwszym z nich zatytułowanym *Tradycja i jej aktualizacje* pomieszczono cztery rozprawy.

Adam Krawiec w studium *Sarmaci i Popianie. Dziedzictwo średniowiecznego obrazu świata jako element kontekstu kulturowego piśmiennictwa staropolskiego* wskazuje na modelującą rolę wyobrażeń geograficznych, a także, szerzej, wizji kosmosu, odwołując się do pojęcia „Modelu” zaproponowanego przez Clive’a Staplesa Levisa, w tekstach renesansowych i późniejszych. Ten kontekst średniowiecznych wyobrażeń jest wciąż słabo rozpoznawalny przez filologów, a także przez historyków. Uczony deklaruje wolę „zwrócenia uwagi badaczy dziejów literatury i kultury nowożytnej na nieadekwatność pewnego sposobu ujmowania dorobku geografii średniowiecznej i jej wpływu na wyobrażenia nowożytne, uzasadnione jego uporczywym funkcjonowaniem w literaturze przedmiotu” (s. 12). Krawiec podkreśla dużą rangę oddziaływania średniowiecznej geografii kreacyjnej na piśmiennictwo (także literaturę) szesnastowiecznej Polski – w szczególności wiedzy o królestwie popa Jana i jego mieszkańców: tytułowych Popian.

Z geografiją kreacyjną, „Modelem”, wiąże się kolejny tekst pióra Witolda Wojtowicza, omawiający wagę „Modelu” w rozumieniu liryki Sępa Szarzyńskiego oraz akcentujący rolę inspiracji *Konsolacją* Boecjusza w tekstach *Rytarów*.

Nieco inną problematykę podejmuje Anna Nowicka-Struska w studium *Za murami klasztoru. Historiografia lubelskich karmelitanek bosych*. Zajmuje się ona cie-

kawym intelektualnie i literacko środowiskiem monastycznym, także jako przejawem piśmiennictwa kobiecego w epoce staropolskiej. Memuarystyka klasztorna (w szczególności szerzej omawiane przez autorkę *Krótkie opisanie* dla obu konwentów lubelskich) podkreślała tożsamość grupy – jest obecnie źródłem do badań nad przekształceniami świadomości kulturowej.

Mariola Jarczykowa w pracy *Koronacja Jana III Sobieskiego w ujęciu poetów i pamiętnikarzy* komentuje publiczne uroczystości związane z objęciem tronu na przełomie stycznia i lutego 1676 roku przez Jana III Sobieskiego, mającym znaczący rezonans w publicystyce i literaturze tego czasu, także jeśli uwierzyć w hojne szafowaną przez autorów topikę przewyższenia (Wespazjan Kochowski, Samuel Leszczyński, Jan Szemiot, Wacław Potocki i szereg innych poetów). Samą koronację poprzedził uroczysty pogrzeb Jana Kazimierza i Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Opis uroczystości, jak przekonuje Badaczka, pozwala nam dziś uchwycić „przebieg ceremonii, wygląd miasta, szczegóły ubioru króla, a także nastroje panujące w Krakowie” (s. 123).

Dział *Interpretacje* otwiera studium Michała Kurana *Od czytań do odczytań. Dwieście lat przemian w metodologii badań nad literaturą staropolską*. Badacz dokonuje przeglądu metodologii badawczych, jakie stosowano od początku XIX w. po wybuch II wojny światowej. Wychodząc od pojęć kanonu literackiego oraz arcydzielności jako wiodących w czasie, gdy literaturę staropolską po odrzuceniu retoryki głównie wartościowano, badacz owawia przykłady zastosowania wybranych ideologii i prądów filozoficznych w procesie jej lektury. Oglądem objął Kuran opracowania, począwszy od spisów bibliograficznych, poprzez wybrane studia, monografie, syntezy historycznoliterackie, podręczniki oraz zapisy wykładów. Uwzględnił m.in. metodologię czytania literatury dawnej Adama Mickiewicza, Wacława Aleksandra Maciejewskiego, Piotra Chmielowskiego, Bronisława Chlebowskiego, Aleksandra Brücknera, Stanisława Turowskiego oraz Ignacego Chrzanowskiego. Studium wiedzie do wniosku, że dla dawnych uczonych nie była ważna autonomiczna wartość dzieła staropolskiego, wynikająca z jego funkcjonowania w kontekście macierzystym, lecz wydobyte przesłanie aktualnego dla czytelników współczesnych badaczom. Główną zasługę dawnych uczonych stanowi zachowanie dorobku staropolskich twórców dla przyszłych pokoleń odbiorców.

Paweł Bohuszewicz w *Studium lektur „Żywota człowieka poczciwego” jako przyczynek do krytyki konstruktywistycznej teorii interpretacji* ukazuje różne możliwości interpretacyjne tekstu Mikołaj Reja (a patronami w różności są tu Karin Knorr-Cetina, Bruno Latour oraz Michael Lynch) w powiązaniu z metodami przyjętymi przez autorów opracowań (triada: Anna Kochan, Hanna Dziechińska i Antoni Czyż). Artykuł pokazuje w konkluzjach „ograniczenia konstruktywistycznej teorii interpretacji” (s. 191 i n).

Radosław Rusnak w studium *Jeszcze w sprawie genezy terminu „fraszka”* zgodnie z tytułową zapowiedzią dyskutuje ze statusem tego terminu w literaturze przed

Janem Kochanowskim oraz w samej twórczości Mistrza z Czarnolasu (polemicznie nawiązując zwłaszcza do Sante Graciotiego i jego rozprawy *Fraszki i „fraszki”*. *Z Padwy do Polski*). Badacz pokazuje obecność terminu w Sebastiana Fabiana Klonowica w *Żalach nagrobnych* (1585), w *Worku Judaszowym* (1600), w anonimowej *Wyprawie plebańskiej* (1590), u Marcina Laterny w jego *Harfie duchownej* (1592), w *Gęślach różnorymym* (1593) Jana Rybińskiego, w Piotra Cieklińskiego *Potrójnym z Plauta* (1597), a także u Adama Paxiliusa w jego *Komedii o Lizydzie* (1597) czy polskiej przeróbce Szymonowicowego *Castus Jopseph*. Termin obecny także w tekstach wcześniejszych w stosunku do *Fraszek* Kochanowskiego zaadaptował Stanisław Orzechowski w *Rozmowie albo dyalogu około egzekucyjnej* (1563) oraz anonimowy autor *Historii trojańskiej* (1563).

W kolejnym dziale *Narracje – studia przypadków* Aleksandra Goszczyńska w rozprawce *Zagadki „Spitamegeranomachii”, czyli o komentarzu edytorskim do poematu Jana Achacego Kmity* kontynuuje rozważania związane z przygotowaną wcześniej edycją poematu i problemami, wręcz z „zagadkami” związanymi z rozumieniem tekstu, jego źródeł.

Problematykę mariologiczną – istotny po dziś dzień komponent duchowości polskiej – podejmuje Dariusz Dybek w studium *Jak „opowiedzieć” Matkę Bożą? Postać Maryi w kazaniu Samuela Brzeźewskiego*.

Ten nurt badań nad dawną kulturą duchową kontynuuje Magdalena Kuran w pracy *Twórczość dominikanina Gabriela Zawieszki. Początki konceptyzmu w polskim kaznodziejstwie*. Mało znany dominikanin – ostatni znaczący badacz omawiający szerzej twórcę to Alojzy Jougan – oczekuje na opracowanie, studium Kuran jest tu ważnym przyczynkiem także dla rozumienia bogatej metaforyki autora czy autorów oddziałujących na teoretyczne poglądy Zawieszki.

W tymże dziale Małgorzata Mieszek w artykule *Postaci kobiece w sztukach jezuickich od połowy XVIII wieku – na wybranych przykładach śledzi „ślady kobiecości” w oczywistym kontekście: choć jezuickie Ratio studiorum nie dopuszczało wprowadzania do sztuk ról żeńskich, pojawiały się całkiem liczne odstępstwa od tej surowej mizoginiczności nie zawężonej bynajmniej do żeńskich personifikacji czy figur mitologicznych. Jak konkluduje Badaczka: „zamieszczenie roli żeńskiej wymagało od dramaturgów zastosowania zabiegów uwznioślających bohaterkę. Postaci konstruowane były w oparciu o schematy znane z ról męskich. Jednak wizerunek kobiet był najczęściej mocno ograniczony lub usuwano z niego te elementy, które świadczyłyby o słabości i wadach przypisywanych płci pięknej. Jezuita aż do kasaty zakonu nie zdecydowali się na szersze dopuszczenie »osób białogłowskich« do dramatów” (s. 298).*